

- 1) *Cultura i humanisme en les lletres hispàniques (S. XV-XVI)*, a cura de Germà COLÓN DOMÈNECH i Lluís GIMENO BETÍ, núm. extraordinari del *BSCC*, LXXIV, (I-II), 1998, 348 pàg.
- 2) *Vida rural i ramadera*, a cura de Germà COLÓN DOMÈNECH i José SÁNCHEZ ADELL, núm. extraordinari del *BSCC*, LXXV, (III-IV), 1999, 501 pàg.

3) *De re militari*, a cura de Germà COLÓN DOMÈNECH i Ricardo PARDO CAMACHO, núm. extraordinari del BSCC, LXXVII, (I-II-III-IV), 2001, 611 pàg. Castelló de la Plana. Societat Castellonenca de Cultura.

La iniciativa que duu a terme la Societat Castellonenca de Cultura d'anar publicant números extraordinaris del BSCC dedicats a temes monogràfics sorgí a finals de la darrera dècada del propi segle, i la idea continua encara endavant amb noves fites bibliogràfiques amb renovada empenya, de tal manera que els números monogràfics i els miscel·lanis s'aniran alternant, així com en algun cas els volums d'homenatge dedicats a algun personatge de prestigi intel·lectual relacionat amb aquesta Societat.

En aquesta avinentesa, ressenyarem els tres primers toms monogràfics. El primer és l'anomenat *Cultura i humanisme en les lletres hispàniques (segles XV-XVI)*, amb un total d'onze treballs corresponents als següents autors: Anna I. Peirats (Universitat de València) *L'Espill de Jaume Roig: notes per a una edició crítica*; Tomàs Martínez Romero (Universitat Jaume I) *Funus Triumpho Simillium? Consideracions al voltant de la mort i del dol per Tirant lo Blanch*; Albert G. Hauf (Universitat de València) "*Sinó per la fe de Jhesuchrist*" (*Tirant lo Blanch c. 403*); Agustín Rubio Vela (València) *Valencia y Torquemada. En torno a los comienzos de la Inquisición Española (1482-1489)*; Eulàlia Duran (Universitat de Barcelona) *Una refutació valenciana de l'Islam (segle XV)*; A. Ferrando-V.J. Escartí *Impremta i vida literària a València en el pas del segle XV al XVI*; Rafael M. Mérida Jiménez (Rice University) *Merlín católico*; Rafael Beltrán (Universitat de València) *Cuatro escenas de comedia en la Celestina y la celestinesca: filiación genérica de la acción dramática*; Carlos Alvar (Universidad de Alcalá) *Textos técnicos traducidos en Castilla (siglos XIII a XV)*; Carlos Gilly (Bibliotheca Philosophica Hermetica, Amsterdam-Universität Basel) *Otra vez Nebrija, Erasmo, Reuchlin y Cisneros*; Germà Colón Domènech (Universitat de Basilea-I.E.C.) *El manuscrit fantasma d'Ausiàs March*. Els treballs són tots meritoris d'ésser resumits, però l'espai de què disposem no permet examinar-los tots, i això val per al tres toms.

Del primer número monogràfic, ressenyarem dos treballs: *Otra vez Nebrija, Erasmo, Reuchlin y Cisneros* de Carlos Gilly (pp. 257-340, i *El manuscrit fantasma d'Ausiàs March* de Germà Colón (pp. 341-344).

La publicació del primer treball es degué «*al descubrimiento de otro manuscrito, no ya del siglo XVIII sino del siglo XVI*», (p. 257) d'un escrit d'Antonio de Nebrija contra Johann Reuchlin i Erasme de Rotterdam que el mateix autor de l'article havia estudiat l'any 1986, segons ens fa saber a la nota a peu de pàgina núm. 1; per tant, es tracta d'una primícia importantíssima, com és donar a conèixer una obra inèdita de l'humanista andalús que interessarà els estudiosos del Renaixement a l'ensens que els llatinistes, que es dediquen a aquest període de la història de la llengua llatina. També interessarà els estudiosos d'Antonio de Nebrija, puix que l'edició d'una nova obra de l'humanista andalús és sempre molt benvinguda. Aquest nou manuscrit, que es troba a la Biblioteca Nacional de Madrid amb el núm. 19019, fou copiat probablement a Granada per un del fills d'Antonio de Nebrija cap al primer terç del segle XVI. El manuscrit conté: a) el text de Nebrija contra Reuchlin i Erasme, que Gilly edita al final del treball amb la traducció espanyola, b) la *observatio de magis*, que no és més que un capítol de la «*Prima*» *Quinquagena*; c) la *Epistola del maestro de Lebrixa al Cardenal*, que C. Gilly torna a editar en aquest treball per millorar l'edició reproduïda per Roc Chabàs. Compara l'autor del treball el manuscrit amb un de Copenhagen i un de València, tot dos del segle XVIII, i afirma que procedeixen directament del 19019. Després, passa a comentar el contingut de l'obra, i a fer-ne l'edició amb la traducció a l'espanyol, com ja hem assenyalat.

La intenció de Colón en redactar aquest treball és clara, i ell mateix així ho manifesta: es tracta de refusar la hipòtesi que un manuscrit d'Ausiàs March, publicat a Barcelona el 1545 i conegut avui dia amb la sigla C i que hom diu que n'és còpia, fos realment copiat pel jurista Pere Turró per a oferir-lo a l'humanista italià Lilio Gregorio Giraldi. La idea sorgí a partir d'un escrit de l'humanista italià en què parla de poetes d'Hispania, entre els quals cita A. March ('*Tertius vero M. Au-*

sias Hispanus ex Valentia natus creditur...') acompanyat de Jorge Manrique i Juan de Mena. Segons Colón, és molt estrany que un erudit jurista de la talla de P. Turró es dediqués a copiar de la seva mà una edició, però resulta encara més estrany que un home tan savi com Giraldi fes faltes de llatí: si observem la frase llatina *alicui alicuius copiam facere*, que apareix en aquell escrit, significa 'posar una cosa a disposició d'algú', i no 'fer un trasllat' sinó 'facilitar', 'fer assequible', 'posar a la disposició', d'acord amb alguns autors clàssics (Ciceró, Cèsar, Plaute, Terenci, Salusti, Sèneca, etc.). Per tant, el que diu el text és que Pere Turró li va procurar les poesies, probablement li regalà un exemplar de l'edició del 1545.

El segon volum monogràfic s'anomena *Vida rural i ramadera* i aplega 14 treballs dividits en tres epígrafs: a) vida ramadera, b) vida rural (canvis en els paisatges agraris; presència de la dona), i c) aspectes filològics i literaris. La nòmina dels treballs és la següent: Joaquín Aparici Martí *Vila-real y los ganados de Teruel en el siglo XV*; Carmen Barceló (Universitat de València) *Ganados, agua y fortificaciones: el arabismo 'albacar(a)' y otros préstamos afines*; Germà Colón Domènech (Universitat de Basilea) *Rampellament, terme de ramaderia*; Concha Domingo Pérez (Universitat de València) *El territorio interior de Castellón: femenino rural*; Vicent Garcia Edo (Universitat Jaume I) *El libro de la Comunidad de Teruel (1206-1533)*; Lluís Gimeno Betí (Universitat Jaume I) *Lèxic ramader en documents valencians del segle XIV*; José Hinojosa Montalvo (Universitat d'Alacant) *La organización social del espacio alicantino y las transformaciones agrarias en los siglos bajomedievales*; David Igual Luis (Universidad Complutense de Madrid) *Almassora a la Baixa Edat Mitjana: Comunitat rural, espai agrari i dinamisme social*; Francisco de B. Marcos Álvarez (Universitat de Ginebra) *Un primitivo diálogo pastoril castellano mal conocido*; Josep Martines (Universitat d'Alacant) *Dues petites aportacions al lèxic de la ramaderia*; Carles Rabassa i Vaquer (Universitat Jaume I) *L'extensió del regadiu de Castelló durant la Baixa Edat Mitjana*; Agustín Rubio Vela *El ganado de Valencia y los pastos de reino. El avituallamiento urbano bajomedieval como factor de conflictividad*; José Sánchez Adell (Universitat Jaume I) *La ganadería medieval en Castellón de la Plana. Materiales para su estudio*; José Ángel Sesma Muñoz-Germán Navarro Espinach (Universitat de Saragossa) *Herbajes de ganados valencianos en tierras de Teruel (siglo XV)*.

Destinarem dos treballs a comentar: *Ganados, agua y fortificaciones: el arabismo 'albacar(a)' y otros préstamos afines* (Carmen Barceló), i *Dues petites aportacions al lèxic de la ramaderia* (Josep Martines).

Carmen Barceló partint de la constatació que els termes català *albacar* i espanyol *albacara* són interpretats diferentment per lingüistes i per historiadors i arqueòlegs, n'estudia el sentit i arracona l'etimologia que vol partir del significat de 'corral per al ramat boví' que té l'àrab *baqar* o *baqqár*, per entrar a analitzar altres denominacions del mateix camp semàntic, com per exemple *saloquia* o *barbacana*. Al final de l'article reprèn els termes esmentats i en proposa, dins aquell sentit més tradicional, l'etimologia àrab andalusí *bakár* o *bakkár* que significaria 'obertura rodona', 'cèrcol', 'tanca', sentits que enllaçarien amb altres termes de la poliorcètica medieval cristiana, com ara el *currale*, és a dir, 'corral' 'pati tancat' dels castells. Així, doncs, *albacar-albacara* significa 'mur exterior que envolta una fortificació i, per extensió, la superfície limitada pel mur'. Després, en les llengües romàniques esmentades evolucionaria cap a 'espai entre els murs exteriors d'una fortalesa', envoltessin el mur o no.

L'altra col·laboració en aquest número monogràfic destinat a la vida rural i ramadera es deu a Josep Martines, el qual segueix la pista als termes dialectals valencians *madallar* o *madullar* 'dipositar els excrements el ramat', i *forro* 'animal infecund', *aforrar* 'reservar', 'posar a part, 'alliberar de pagar', que havien passat per malla als estudiosos, i mostra també les relacions del nostre vocabulari amb el de les contrades aragoneses i murcianes veïnes.

El tercer volum, i darrer a comentar, és anomenat *De re militari*, que reuneix fins a 22 col·laboracions: Jordi Burguera *Les batalles de Jaume I*; Victoria Cirlot (Universitat Pompeu Fabra) *El juego de la muerte en la cultura caballeresca*; Juan Carlos Conde (Indiana University) *Estilo y retóri-*

ca: *notas sobre la descripción de los combates en el Poema del mio Cid*; José Manuel Lucía Megías (Universidad Complutense de Madrid) *Imágenes del Tristán de Leonis castellano. I. Las miniaturas del códice medieval (BNM: MS. 22.644)*; Josep Moran i Ocerinjauregui (Universitat de Barcelona) *L'escut dels Gualba*; Lluís Gimeno Betí (Universitat Jaume I) *Carruca 'vehicle carruatge', 'arada de pala' i els seus derivats romànics*; Beatrice Schmid (Univesität Basel) *Freqüència i geografia d'alguns cognoms guerrers*; Agustín Rubio Vela *Del asedio de Buñol al de Balaguer. Los valencianos y la sublevación de Jaume d'Urgell (1413)*; Josep-David Garrido i Valls (Universitat Autònoma de Barcelona) *Armament tramés per Barcelona a la seua Baronia d'Elx i Crevillent*; Montserrat Pagès i Paretas *La pintura mural de temàtica heroica cavalleresca als estats de la confederació catalanoaragonesa en els segles XIII i XIV*; Rafael Mérida Jiménez (Rice University) *Les «virtudes exteriores» de Pedro Niño*; César Domínguez (Universidade de Santiago de Compostela) *Las cruzadas en la fundación del Comparatismo. Algunas nociones de geografía literaria y periodología comparadas*; Antoni I. Alomar i Canyelles (Universitat de les Illes Balears) *Comparació entre diccionaris a través d'un camp lèxic, el de l'armament medieval*; Agustín Ramón Rodríguez González *Operaciones navales en la historia de Castellón*; Manuel Salvador Gaspar Morella. *Guerra de Sucesión a la corona de España (1706-1711)*; Pedro Voltes Bou *Interioridades de los ejércitos de la Guerra de Sucesión*; Juan José Fernández-Tallone *Cuando la pampa argentina era española. La fundación del Cuerpo de Blandengues*; Antonio de la Vega *Guardiamarinas castellonenses*; Luis Grávalos González *Condecoraciones militares relativas a la provincia de Castellón*; Ricardo Pardo Camacho *Un siglo de presencia militar en nuestra provincia (1833-1936)*; Ricardo Fernández de la Torre *Los himnos de España*; Jesús Salas Larrazábal *La aviación en Castellón en 1936-1939*.

Comentarem els articles *Freqüència i geografia d'alguns cognoms guerrers* (Beatrice Schmid), i *Comparació entre diccionaris a través d'un camp lèxic, el de l'armament medieval* (Antoni I. Alomar i Canyelles).

L'article de la professora suïssa Beatrice Schmid estudia diversos cognoms en els dominis lingüístics castellà i català, que al·ludeixen al món bèl·lic en el terreny de l'onomàstica i en fa una distribució geogràfica a través de la mapificació dels llinatges estudiats, que en complementa l'anàlisi. Partint del clàssic treball de F. de B. Moll *Els llinatges catalans*, amb l'ajut del *Centre PatRom*, presenta una sèrie de cognoms que tenen com a base semàntica el món guerrer. B. Schmid divideix en tres grups els cognoms d'aquella manera disposats: a) els que es basen en termes generals, noms abstractes d'acció o en substantius o adjectius derivats de tals lexemes: *Guerra, Managuerra, Guerrer, Batalla, Bataller*, etc.; b) quan l'ètim del cognom és el nom d'una arma o un derivat d'aquest: *Armer, Arquero, Ballesta, Ballester, Sageta, Darder, Espasa, Ferragut, Coltell, Piquer, Escuder*, etc.; c) quan l'ètim és un substantiu que es refereix a un càrrec o un grau militar: *Almirall, Capità, Caudell, Mainader, Soldanell*, etc. Amb aquesta farina, l'autora pasta i feny el pa d'un estudi lingüístic que presenta els cognoms guerrers i armígers amb més ús de freqüència en una primera etapa. Segons els cens de 1986 (Andorra, Catalunya, País Valencià [excloses les comarques castellanoparlants, les comarques aragoneses de parla catalana] i les Illes Balears), que enregistra 92.921 formes de cognoms diferents amb una freqüència de 9.030.961, tenim: el més nombrós, de bon tros, és *Ballester* (14.724) / *Ballesté* (1.222) ocurrències, seguit de molt lluny per *Bataller* (3.579), posem per cas. Una altra conclusió a què arriba el treball és que alguns llinatges que apareixen al repertori de Moll, per exemple, ja no s'enregistren en l'actualitat: *Mainader, Almogàver, Soldadell i Armé*. En segon lloc, com ja s'ha dit, en fa la distribució geogràfica en els dominis espanyol i català.

El segon dels treballs triats per comentar és el del professor mallorquí Antoni I. Alomar *Comparació entre diccionaris a través d'un camp lèxic, el de l'armament medieval*. El treball examina la consideració que ha tingut la lexicografia catalana en un camp semàntic com és el de la denominació de les armes antigues. Conclou l'autor que fóra interessant d'enregistrar terminologia medieval en el nostre diccionari normatiu, sia perquè aquella època tingué un pes específic molt

marcat en la nostra llengua, sia perquè avui aquest lèxic no necessàriament s'ha de considerar un arcaisme. Posa èmfasi en la incorporació de cronolèctes de la nostra llengua, com per exemple el que ell estudia, i d'aquesta manera el diccionari general facilitaria el coneixement de la terminologia adient del passat.

Lluís GIMENO BETÍ
Universitat Jaume I